

MARK TVEN ASARLARI VA ULARDA NUTQ SHAKLLARINING QO'LLANILISH USLUBI

Farg'ona Davlat Universiteti
f.f.d. dotsent, Qahhor Yo'lchiyev
Lingvistika, ingliz tili 2-kurs magistranti
Meliqo'ziyeva Gulchehra

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz adabiyotining yorqin vakili bo'lgan Mark Tven va uning asarlarida nutq shakllarining qo'llanilishiga oid ma'lumotni taqdim etadi. Shuningdek, nutq shakllari haqida batafsil to'xtalib, Mark Tvenning Mark Tven. Kuchukcha va uch dollar pul (hikoya) nomli hikoyasidan olingan dialog va monologlarni izohlaydi.

Kalit so'zlar: Dialogik nutq tushunchasi, dialogik nutqda munosabatlarni ifodalash usullari, nutq jarayonida til vositalari qo'llanilishining o'ziga xos xususiyatlari

Abstract: This article provides information about Mark Twain, a prominent representative of English literature, and the use of speech forms in his works. Mark Twain's Mark Twain also discusses speech forms in detail. Interprets dialogues and monologues from the story The Puppy and Three Dollars (story).

Keywords: the concept of dialogic speech, methods of expressing relations in dialogic speech, specific features of the use of language tools in the speech process.

Аннотация: В данной статье представлена информация о Марке Твене, ярком представителе английской литературы, и использовании речевых форм в его произведениях. Марк Твен Марк Твен также подробно обсуждает формы речи. Интерпретирует диалоги и монологи из рассказа Щенок и три доллара (рассказ).

Ключевые слова: понятие диалогической речи, способы выражения отношений в диалогической речи, особенности использования языковых средств в речевом процессе.

Monologik nutq - soʻzlovchining oʻziga qaratilgan, boshqa shaxsning tinglash va javob berishini eʼtiborda tutmaydigan nutq shakli. Ayrim dramatik asarlarda personajning Monologik nutqi tomoshabinga qaratilgan boʻladi. Monologik nutq nasriy asarlarda ham bor. Nazmda esa asosiy nutq shakllaridan biri hisoblanadi. Baʼzan Monologik nutqda asarning kulminatsion nuqtasi bayon etiladi. Monologik nutq uchun, odatda, tuzilish va mazmun jihatdan oʻzaro bogʻliq, oʻziga xos kompozitsion qurilishga va mantiqiy tugallikka ega boʻlgan matnning maʼlum boʻlagi xos boʻladi. Monologik nutq ogʻzaki (nutq bayon qilish) yoki yozma (publitsistika, memuarlar, kundaliklar) shaklida ifodalanishi mumkin. Monologik nutqning ogʻzaki shaklida ohang (intonatsiya) muhim oʻrin egallaydi, yozma Monologik nutqda esa ohang matnning sintaktik konstruktsiyasiga, mantiqiy urgʻu tushuvchi soʻzlarning joylashish oʻrniga bogʻliq. Monologik nutq notiqning asosiy nutqiy shakllaridan hisoblanadi; lingvo-stilistik usul boʻlib, bir qancha turlari mavjud. Mas, taʼsir qiluvchi (targʻib qiluvchi) Monologik nutq, dramatik Monologik nutq, lirik Monologik nutq, hikoya qiluvchi (axborot beruvchi) Monologik nutq Monologik nutqning ochiq nutq va ichki nutq kabi koʻrinishlari mavjud; ochiq Monologik nutqda personaj oʻz nutqini ovoz chiqarib bayon etadi; ichki Monologik nutqda monolog personajning ichki nutqi, oʻylari shaklida namoyon boʻladi

Monologik nutq turlari

1. hikoya
2. taʼriflash
3. tasvirlash
4. muxokama
5. maʼruza

Monologik nutqning xususiyatlari

1. Monologik nutq faqat bir tomonga yo'naltirilgan bo'ladi.
2. U rejali bo'ladi.
3. U qisman tayyorlangan bo'ladi'
4. U uzilmay davom etadi.
5. U rejali bo'lganligi sababli mantiqiy davom etadi.
6. U bir kontekst , matn asosida olib boriladi.
 7. Unga vositalar , tayanchlar, sharoit ta'sir ko'rsatadi.
 8. Uslub ta'sir qiladi.
 9. Monolog ta'sirchan, ma'lumotli, his-xayajonli bo'ladi, kimgadir nimagadir qaratiladi.
 10. Nutq vaziyatli bo'ladi. Bir sharoitni, vaziyatni ko'zda tutadi.

Monologik nutqning quyidagi lingvistik qiyinchiliklari xususiyatlari ham muxim o'rin tutadi, ular tasirini ko'rsatadi

1. Talaffuzi qiyin so'zlarning ishlatilishi.
2. Gaplarning kitob uslubiga mansubligi.
3. Nutqni bayon qilishga bog'liqlik bo'lishi.

Ikki kishi o'rtasidagi dialogik nutq savol-javob, buyruq-javob, xabar-e'tiroz kabi mazmunlarda bo'lib, fikr xususidagi tasdiq yoki inkorni, ziddiyat yoki munozarani ifodalaydi. Ko'p kishilik dialoglarda suhbat mavzusi savol-javobdan iborat bo'lmay, o'rtaga tashlangan savol, taklif, da'vat biror xabar, dalillar bilan xulosalanadi.

Dialogik matn tarkibida so'roq olmoshlari, muomala odobiga oid so'z va iboralar, yuklamalar, undovlar, kirish so'zlar keng qo'llanadi. Bunday matndagi gaplar, asosan, sodda gaplardan tashkil topadi, sodda gaplarning bir tarkibli turlari, to'liqsiz gaplar, so'z-gaplar faol ishlatiladi.

Dialogik matn so'zlashuv uslubi va badiiy uslubga xosdir. Dialogik va monologik nutqlar insonning muloqot shakllari hisoblanadi. Inson nutqi ko'rinishiari sifatida dialogik nutq ham, monologik nutq ham nutqning

shakllanishidagi umumiy qoidalarga hamda insonlar o'rtasida amalda bo'lgan muomala etikasi va tamoyillariga bo'ysunadi. Ayni paytda, ularning har biri shakllanishdagi til xususiyatlari va tildan tashqarida bo'lgan omillarga munosabati bilan bir-biridan farqlanadi. Ikki kishi o'rtasidagi har qanday suhbatni dialog sifatida e'tirof etish mumkin. Ammo bu nutqning o'ziga xos xususiyatlari ana shu ikki kishi o'rtasida yuzaga kelgan suhbat jarayonida ochiladi. Shunday ekan, yuqorida ta'kidlanganidek, bu yerda ham suhbatning maqsad va mavzusi, suhbatdoshlarning o'zaro munosabati, yoshi, jinsi, dunyoqarashi, bilimi, jamiyatda egallagan o'rni va mavqei dialogik nutqning mazmunini belgilaydi.

Quyida misollarga e'ribor qarataylik.

Men hamma vaqt odam halol yashashi kerak, deb ishonib kelganman. Doimo bitta gapni takrorlardim: "Hech qachon o'zing ter to'kib topmagan nonni og'zingga olmagin".

Hozir sizga butun umrim mobaynida nechog'lik halol yashaganimni isbotlab beruvchi bitta hikoyani aytib bermoqchiman.

Ana endi siz nima sababdan mening halollik borasidagi aytgan so'zlarimni anglab yetgandirsiz, zero oshing halol bo'lsa ko'chada ichgin, deydilar, odam hech qachon beli og'rib topmagan nonni og'ziga olmasligi joizdir.

Ushbu monolog o'zining oddiyliги bilan ajirilib turadi. Mark Tven ijodiga e'tibor bersangiz u monologlarni hech qanday badiiy bo'yoqlarsiz, to'satdan boshlaydi. Bu ham yozuvchining o'ziga hos uslubi. Ushbu uslub o'quvchiga anchayin qulayliklar yaratadi. Va monologga birdan sho'ng'ib ketish, qahramon holatini tez va oson his etishga yordam beradi.

"Kuchugingizni sotmaysizmi?" - deb so'rab qoldi u.

"Uch dollar" - deb yubordim bexosdan.

"Uch dollar?" - deya ajablandi general. "Judayam arzon-ku. Men sizga kuchugingiz evaziga 50 dollar taqdim etaman".

Ho'sh endi qisqacha dialogimizga to'xtalsak. Bu yerda ham diqqat bilan e'tibor qaratsangiz hamma narsa oddiylikga va tushunarlilikga qaratilganini ko'ramiz. Takidlaganimizdek yozuvchi o'z monologlarida oddiylik va tabiiylikni

saqlab qolgan holda o'quvchining diqqatini vaziyatga qaratib asarni his qilishiga yordam bergan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Mark Tven. Kuchukcha va uch dollar pul (hikoya)